

ÁMONTNÉ SZŐKE Bernadett

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Pedagógiai Kar, Gyógypedagógiai Intézet
szoke.bernadett.85@gmail.com

Két világ között

Absztrakt

Jelen tanulmány arra hivatott, hogy bepillantást engedjen az olvasó számára a CODA emberek világába. A szerző a szakirodalom elemzése mellett személyes tapasztalatain keresztül mutatja be a Siket embereket, a Siket kultúrát és a CODA emberek elhelyezkedését ebben a kultúrában. A tanulmány célja, hogy magyar nyelven is szélesebb körben ismertté váljanak a fentebb említett fogalmak.

Kulcsszavak: siket/Siket, Siket identitás, Siket kultúra, CODA, jelnyelv

Between two worlds

Abstract

The purpose of this paper is to present the world of CODA people. In addition to analysing the literature, based on her personal experiences, the author presents her view of Deaf people, Deaf culture and the position of CODA people in this culture. The aim of the study is to make the above concepts more widely known in Hungarian.

Keywords: deaf/Deaf, Deaf identity, Deaf culture, CODA, sign language

Két világ között

2022-ben több Oscar-díjat kapott a **CODA** című amerikai-francia film (Heder, 2021). Véleményem szerint önmagában egy szórakoztató film, de egy CODA (Child of Deaf Adults) vagy egy Siket ember számára a szórakoztatáson túl adott még egy kis pluszt. Tükröt mutatott. Humorral fűszerezve mutatta be a valóságot arról, milyen is a Siket kultúra, és hogyan éli ezt meg egy CODA gyermek. Ennek kapcsán néhány gondolatot szeretnék megosztani arról a bizonyos valóságról, amit a film is taglal.

Ahhoz azonban, hogy az olvasó megértse a gondolataimat, igazán átérezze a történetem, tisztáznunk kell néhány alapfogalmat. Kezdjük is a legalapvetőbbel: ki is az a siket/Siket ember? Röviden összefoglalva: siket ember az, akinél a siketség elsősorban audiológiai élmény, aki fogyatékosként tekint az állapotára. A halló társadalomba igyekszik beilleszkedni a jelnyelvet használó Siket közösség helyett. A Siket személyek, nagy S kezdőbetűvel, azok a személyek, akik hallásállapotukat tekintve általában veleszületett siketek, vagy kora gyermekkorban veszítették el hallásukat, azonban identitásukat nem a hallásállapotuk határozza meg. A magyar Siket emberek identitásának alapja a magyar jelnyelv, a Siket közösség tagjai elkötelezettséget éreznek a saját közösségük értékei és normái iránt, ezeket belsővé teszik, és a jelnyelvre anyanyelvként tekintenek (Romanek, 2017). A Siket kollektíva nyelve, közössége, kultúrája határozza meg igazán hovatartozásukat (Ladd, 2003).

Carol Padden (1980) úgy tartja, hogy a Siket közösség olyan emberek csoportja, akik egy adott helyen élnek, [a közösség] tagjaival azonos célokat vallanak, és különböző módokon e célok elérésén munkálkodnak. A Siket közösség magába foglalhat olyan személyeket is, akik maguk nem siketek, de tevékenyen támogatják a közösség céljait, és együttműködnek a Siket emberekkel ezek elérése érdekében. A Siket közösség fogja össze azokat a siket és nagyothalló egyéneket, akik közös nyelvet, közös élményeket, közös értékeket vallanak magukénak, valamint az egymással és a halló emberekkel való érintkezési formáik is közösek. Padden (1980) szerint a Siket kultúra a Siket közösségre jellemző saját nyelv, élmények, értékek és érintkezési formák összessége. Ebbe a Siket közösségbe tartozhatnak bele azok a halló emberek, akiknek siket családtagjuk van, így az anyanyelvük a magyar jelnyelv, a szombat esti siket klubélet pedig a gyermekkoruk – és akár felnőttkoruk – része (Vasák, 1996).

Én magam is CODA ember vagyok, vagyis Siket szülők halló gyermeke. A CODA lét azonban nem csak ennyiről szól. A **CODA International** bemutatkozó **videója** ezt jól reprezentálja (CODA International, 2016). Irigykedve nézem, hogy külföldön ez már egy elterjedt kifejezés, mögötte olyan eszmékkel, mint a **Siket identitás** (MacAulay & Wood, 2019), a **Siket kultúra** (Cooper, 2017), valamint a **kultúrák közti átjárhatóság** (Rosen & Opatich, 2023) elfogadása. Úgy vélem, hogy nálunk sajnos még gyerekipőben járnak ezek a fogalmak. Ezen szeretnék most egy hangyányit javítani azzal, hogy elmesélem saját tapasztalatomat a CODA létről.

Az életem során sokszor feltették nekem azt a kérdést, hogy milyen érzés, hogy siketek a szüleim. Gyerekként nem értettem, mire gondolnak. Nekem az én szüleim ugyanolyannak tűntek, mint bárki más szülei, csak épp alacsonyabbak/magasabbanak, vagy más a hajszínük, és egymás között másik nyelven beszélnek. Soha nem éreztem azt, hogy a szüleim fogyatékosok lennének. Miért is éreztem volna? Hiszen ugyanúgy éltünk, mint bármelyik más család. A szüleim dolgozni jártak, én iskolába, szabad idejükben játszottunk, apum focizni tanított, nyáron nyaralni mentünk stb.

Felnőtt fejjel sem gondolom ezt másképp, viszont megértettem, miért is kérdeztetik ezt tőlem. Gyerekként nem tűnt fel, hogy a széles családi körömet nézve én voltam, és vagyok az egyetlen, aki nem fogyatékos emberként tekintett a szüleimre. A nagyszüleim nem engedték, hogy anyuék egymás között és velem jelnyelven beszéljenek. A szüleim csak akkor jeleltek egymással, ha nem látta őket senki (rajtam kívül).

Nekem azt tanították, hogy kell nagyra nyitott szájjal, szépen artikulálva beszélnem velük. Hogy miért? Mert nagymamám szerint csúnya a mutogatás, és szégyen jelelni, valamint a beszédfejlődésnek nem tesz jót, ha jelelünk. Abszurd és rendkívül buta gondolat, amivel sikerült elérniük, hogy a két anyanyelvem közül, csak a magyar nyelvet gyakorolhassam. Ennek ellenére a jelnyelv

1. KÉP. DAVID CALL KISGYERMEKKÉNT „EYE HAND” FEJJELEL SZIMBOLIZÁLJA TERMÉSZETES ÖSZTÖNÉT, HOGY SZEMEK ÉS KEZEK EMBERE LEGYEN. AZ EGYIK KEZE BE VOLT SZÍJAZVA, ÉS AZ ASZTALRA KULCSOLÓDOTT, DE TOVÁBBRA IS ELLENÁLLT A SZÓBELI BESZÉDLECKÉNÉK, MERT A SZABAD KEZÉVEL EGY KALAPÁCCSAL ÖSSZETÖRTÉ A FELHÚZOTT, CSEVEGŐ FOGAS JÁTÉKOT (CALL, 2013).

ugyanúgy a részemmé vált, mint a magyar nyelv. Gyerekkoromban nem jeleztem, de mindent érttem, amit a szüleim egymás között jeleztek. Gyakran vittek Siket közösségbe, ahol hosszú órákat csak jelnyelven beszélgettek, aminek minden percét élveztem. Tizenéves koromra már használtam néhány jelet, de igazán jelnyelven beszélni velük fiatal felnőtt koromra kezdtem el. Ez a pillanat számomra és a szüleim számára is olyan volt, mintha egy hatalmas fal omlott volna le közöttünk. Főleg édesapámmal, mert az ő beszédhangja nagyon nehezen érthető, a magyar nyelvi kompetenciája alacsony szintű. A jelnyelv használatával azonban megnyílt előttünk az a kommunikációs csatorna, amivel végre mindent ki tudtunk fejezni egymásnak. Belecsöppentem egy másik világba, a Siketek világába. Akkor tudatosult bennem igazán, hogy most lett teljes az én világom. Eltűnt az a hiányérzet, ami addig folyton ott motoszkált bennem valahol. Hogy ezt jobban tudjam szemléltetni, ismét visszautalnék kicsit a CODA című film egyik jelenetére, ahol a CODA főhősnő, Ruby a zenetanárával beszélget (CODA, 2021). A zenetanár megkérdezi tőle, hogy milyen érzés neki az éneklés, és Ruby nem találja rá a szavakat. Végül jelnyelven meséli el, milyen érzés is ez neki. Ez számomra az egyik legmeghatóbb része volt a filmnek. Ezt igazán csak egy CODA ember értheti. Azt, hogy a legmélyebb érzéseinket hangzó nyelven sokszor ki sem tudjuk fejezni. A jelnyelv viszont nem csak egy nyelv, annál sokkal több. A mimika, a testtartás, a jelezés sebessége, intenzitása. Nonverbális jelek sokasága, amik milliószor kifejezőbbek lehetnek egy-egy szónál.

2. KÉP. THAT DEAF GUY. DEAF 101 (FORRÁS: DAIGLE & DAIGLE, 2012).

Lennard Davis CODA író mondta azt, hogy „Mind a mai napig, ha jelelem, hogy »tej«, jobban érzem a tej ízét, mintha kimondom” (Solomon, 2017). Valahogy így érzek én is.

Az, hogy Siket emberek a szüleim, nem csak azt jelenti, hogy jelnyelven kommunikálnak. A Siket közösség olyan, mint egy nyelvi, kulturális kisebbség. Ezt a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról szóló 2009. évi CXXV. törvény 3. §-a is elismeri. A mai napig csodálattal nézem, hogy milyen összetartó közösség az ő közösségük. Bárkinek bármiben támogatásra, segítségre van szüksége, mindig ott vannak egymásnak. A Siket közösségben kötődött barátságok sokkal mélyebbek tudnak lenni, mint a halló emberek közti kapcsolatok. Sokat tűnődöm, hogy ez minek köszönhető. Talán azért, mert sorstársak. Vagy esetleg azért, mert a Siket emberekre jellemzően, mindig őszinték egymással? Fogalmazhatnék úgy is, hogy kegyetlenül őszinték. Ha gy szemléltessem ezt egy példával: Mi, halló emberek, ha találkozunk valakivel, akit rég láttunk, és mondjuk elhízott, azt mondjuk „Jól nézel ki.” vagy „Nahát, rég láttalak.” Ha egy Siket emberrel találkozol, az első, amit mondani

fog, hogy „Hú, de meg híztál! Mi történt?” Mert ennyire őszinték, és egyenesek. És tényleg érdekli, hogy mi történt veled. Nos, talán ettől mélyebbek a köztük szövődött barátságok. Ezt az őszinteséget, ezt a nyitottságot igyekszem magammal vinni a saját életem során is. Bár sokszor azt veszem észre, a halló emberek kevésbé nyitottak erre.

Furcsa dolog összehasonlításokat tenni halló és siket emberek között. De mégis természetesnek vélem, mert két külön világ. Olyan ez, mintha két nagyon különböző nemzetiségű embert hasonlítanék össze. Fiatalon kicsit nehéz is volt mindezt megélni. Sokszor a halló barátaim nem értették a Siket kultúrából hozott szokásaimat. Amikor pedig a Siket közösségben voltam, nekem kellett Siket gondolkodásra váltanom. A mai napig vannak olyan helyzetek, amit a halló szeretteim nem értenek meg, mert az teljesen a Siket kultúra része, ami számukra idegen. Csak egy egyszerű példát említek. Amikor Siket közösségben vagyunk, és valaki menni készül, felöltözik, felveszi a cipőjét és elköszön. A fogastól a bejárati ajtóig azonban minden esetben legalább 20–40 perc az út, még akkor is, ha két lépésre van, ugyanis a Siket emberek szokása, hogy az ajtóban még leállnak egy sort beszélgetni, majd 10 perc búcsúzkodás következik, amikor is végre sikerül kilépni a bejárati ajtón.

3. KÉP. THAT DEAF GUY. CODA-KODA (FORRÁS: DAIGLE & DAIGLE, 2015)

Ez a rituálé bennem is ugyanúgy megvan, amit a halló szeretteim kevésbé tolerálnak. Jogosan teszik fel a kérdést, hogy minek öltöztünk fel, ha még fél órát beszélgetni akarok. Erre persze mindig az a válaszom, ilyenek vagyunk mi, Siketek.

Mit is jelent még CODA-nak lenni? Siket szülők halló gyermekeként akarva-akaratlanul tolmáccsá válik az ember. Ezt a bonyodalmat mutatja be a **CODA** film is (CODA, 2022). A mai napig természetesnek tartom, hogy ha szükség van rá, tolmácsoljak a szüleimnek. Édesanyám például a legszemélyesebb ügyeket jobban szereti velem intézni, mint hivatalos tolmáccsal. Szerintem ez teljesen érthető. De van olyan CODA ismerősöm, aki felnőttként már nem hajlandó tolmácként segíteni a szüleinek. Ő gyerekként is tehernek élte meg ezt a szerepet. Ezt az oldalt is meg tudom

érteni. Nem egyformán dolgozzuk fel lelkileg ezt a helyzetet. Általánosságban azt látom, hogy a CODA felnőttek egy része nem hajlandó jelnyelvet használni, a szülein kívül nem is feltétlen tart kapcsolatot siket/Siket személyekkel. Úgy vélem, ők fogyatékoságként élik meg szüleik siketségét, nem érzik magukénak a Siket identitást. Azoknál a családoknál, ahol a halló családtagok nem befolyásolták a siket/Siket szülők nevelését, és kezdettől jelnyelven beszéltek a halló gyermekükkel, esetleg még siket/Siket testvére is volt, ott a halló gyermek olyan CODA felnőtté vált, aki inkább rendelkezik Siket gondolkodással, mint hallóval. Hiszen ebben szocializálódott. Ezen CODA felnőttek egy része jelnyelvi tolmács hivatást választ. Egy profi jelnyelvi tolmács ismerősöm mondta azt, hogy a CODA jelnyelvi tolmácsoknál nincs jobb, mert ők rendelkeznek azzal a Siket gondolkodásmóddal, vizuális gondolkodással (Hallatlan Alapítvány, 2015), amit egy olyan jelnyelvi tolmács, aki nem Siket közösségben szocializálódott, soha nem fog tudni megtanulni. És vannak azok a CODA felnőttek, akik hozzám hasonlóan a családi befolyás hatására halló közösségben szocializálódtak, de a szüleik révén a Siket kultúra részévé is váltak. Így lebegünk mi a két világ között, hol az egyik, hol a másik kultúra szokásait gyakorolva.

Mit jelent mindez a szüleim vagy bármelyik más siket/Siket személy perspektívájából? Ahogy azt a cikk elején már említettem, Amerikában kétféleképpen használják a siket kifejezést. Amikor a hallás sérüléséről, fogyatékoságról beszélnek, akkor a *deaf* szót használják. A *Deaf* kifejezés nagy D-vel pedig a Siket identitást, a Siket kisebbséghez, Siket kultúrához való tartozást fejezi ki (Padden & Humphries, 2006). Itthon még kevésbé elterjedt ez a fogalom, de már egyre több helyen fellelhető. A Siket szó nagy S-sel egyfajta büszkeséget fejez ki. Azt, hogy egy kulturális kisebbség tagja a Siket személy, nem pedig egy hallásfogyatékos ember. A magyar Siket közösség is úgy tartja, bárki lehet a Siket kultúra, a Siket kisebbség része, aki használja a jelnyelvet, és elfogadja a kulturális szokásokat (Henger et al., 2010). Így nézve, az a halló ember is lehet Siket, aki anyanyelvi szinten beszél a jelnyelvet, és elfogadja a Siket gondolkodást, a szokásaikat. Amikor engem kérdeznek erről, én azt szoktam mondani, hogy halló is vagyok, és Siket is. Amikor a SINOSZ-nál kezdtem el dolgozni megyei titkárként, a siket/Siket tagok eleinte nem akarták elhinni, hogy halló vagyok. Mindig azt mondták „te siket vagy, mert úgy jelezsz, mint a Siketek”. Őszintén ez mérhetetlen büszkeséggel töltött el. A Siket közösségük teljes értékű tagja lehettem azáltal, hogy anyanyelvi szinten beszéltem a jelnyelvet és tudtam úgy gondolkodni, mint ők. Siketként tekintettek rám, aminek nagyon örültem, hiszen egy részem tényleg az. Bár már azóta munkát és várost is váltottam, gyógypedagógus lettem, a Siket kultúrához való viszonyom azóta sem változott. Mai napig szívesen járok a helyi Siket közösségbe. Egyaránt vannak halló és Siket barátaim.

Amennyire lehetséges, igyekszem minél szélesebb körben megmutatni azt, hogy a Siket emberek nem fogyatékos emberek, hanem egy nyelvi, kulturális kisebbség tagjai, amibe én magam is beletartozok, mint CODA személy. Van egy két és fél éves halló kislányom, akit úgy nevelünk fel, hogy számára természetes legyen az, hogy Siket és halló emberek egyaránt körbeveszik. A szüleimnek pedig a lelkére kötöttem, hogy jelnyelven beszéljenek vele, hogy ő megkaphassa azt az előnyt, hogy két anyanyelve lesz, ha már tőlem ezt elvették gyermekkoromban.

Záró gondolatként csak azt írnám le, hogy ma, ha megkérdezik, hogy milyen érzés siket szülők gyerekének lenni, emelt fővel azt mondom, hogy felemelő. És ha

értetlenül néznek, akkor hozzáteszem, hogy nincs is jobb, mint két külön világ részese lenni és ezen két világ tapasztalatait ötvözve élni az életem.

Irodalomjegyzék

- A magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról szóló 2009. évi CXXV. törvény. Hallatlan Alapítvány (2015). *Siket kultúra: Tévhitek a jelnyelvről*. <https://www.youtube.com/watch?v=67bwqiMNTpU>
- Call, D. (2013). *Oralism Stole My Father's Baby*. <https://audismnegatsurdi.com/2013/06/13/oralism-stole-my-fathers-baby/>
- CODA (2021). "How do you feel when you sing?" In My Opinion Flicks YouTube-csatorna. <https://www.youtube.com/watch?v=ze4Peazx3Fw>
- CODA (2022). *Ruby translate for her family*. Movie Zone YouTube-csatorna. <https://www.youtube.com/watch?v=ze4Peazx3Fw>
- CODA International (2016). *Welcome home - CODA International*. https://www.youtube.com/watch?v=bUqeTGpW8_Y&t=242s
- Cooper, G. (2017). *Protecting and Interpreting Deaf Culture*. TEDx YouTube-csatorna. <https://www.youtube.com/watch?v=io7z5PftOU4>
- Heder, S. (2021). CODA. <https://www.imdb.com/title/tt10366460/>
- Henger K. et al. (2010). *Nem süketelünk! Bevezetés a magyarországi siket* közösség kultúrájába*. Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány. <https://fszk.hu/wp-content/uploads/2017/08/Siketkultura.pdf>
- MacAulay, I. D. & Wood, K. (2019). *Deaf and proud*. TEDx YouTube-csatorna. https://www.youtube.com/watch?v=TobG2g-ZW_U
- Padden, C. (1980). The deaf community and the culture of deaf people. In Baker, C. & Pattison, R. (Eds.): *Sign language and the deaf community*. National Association of the Deaf. pp. 89–104.
- Padden, C. & Humphries, T. (2006). *Inside deaf culture*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674041752>
- Ladd, P. (2003). *Understanding Deaf Culture*. Cromwell Press Ltd. <https://doi.org/10.21832/9781853595479>
- Romanek P. Z. (2017). A prelingvális siketek nyelvelsajátítása – kitekintés. *Anyanyelv-pedagógia*, 2017(2). <https://doi.org/10.21030/anyp.2017.2.1>
- Rosen, G. & Opatich, R. S. (2023). *A Coda Story*. TEDx YouTube-csatorna. <https://www.youtube.com/watch?v=5z-60UOMGLU>
- Solomon, A. (2017). *Alma a fájától*. Libri Kiadó.
- Daigle & Daigle (2012). *That Deaf Guy*. *Deaf 101* <https://thatdeafguy.com/2012-10-18/>
- Vasák I. (1996). *Ismeretek a SIKETEKről*. SINOSZ.

Ajánlott honlap:

A CODA International weblapja: <https://www.coda-international.org/>